

REKAPITULACIJA – INTERPRETACIJA – IMAGINACIJA – MEMORIJA

Ružica PŠIHISTAL, *Satir nije divji čovik*, Studije, članci i eseji o slavonskoj književnosti, Neotradicija, Ogranak Matice hrvatske u Osijeku, Osijek, 2011., 458 str.

Arhetipske figure u znanosti o književnosti nisu novina. Arhetipovi – ponavljani i varirani u mitovima, vizijama, drugim umjetnostima – prema Carlu Gustavu Jungu, temelj su u kolektivnoj podsvijesti i sadržavaju temeljna iskustva svojstvena određenoj skupini. Pojavne i legitimne u prepoznatljivim oblicima, te su arhetipske figure svojevrsni nositelji kulturnoga pamćenja i sjećanja, bilo da je riječ o književnoj fikciji, zbilji ili o znanosti.

Satir – bez sumnje arhetipski kulturni i književni uspostavljač dijaloga sa Slavoncem (i Slavonijom u cijelosti!), figura je koja prekida dublji kontinuitet s lošom tradicijom onoga što je slavonski čovjek naučio od tuđinaca i nesvjesno prihvatio kao identitetsku odrednicu. Zato Ružica Pšihistal u naslovu znanstvene monografije negira Satira kao *divjeg čovika* i upisuje mu, kao nositelju sjećanja i pamćenja slavanskoga šireg povijesnog kolektiva, pitomost i intenciju prosvjetljenja običnoga čovjeka.

Zbir znanstvenih studija o slavonskoj književnosti Pšihistal donosi usustavljajući ih u četiri cjeline. Svaka od njih označena je simboličnim naslovom u službi prizivanja umjetnoga pamćenja: *Rekapitulacija* (kratki pregled i ponavljanje otprije znanog, sumiranje, sažimanje), *Interpretacija* (tumačenje, objašnjenje smisla, otkrivanje estetičnosti, kritičko objašnjenje, oprimjerenje), *Imaginacija* (sposobnost mišljenja u predodžbama, simbolima, metaforama), *Memorija* (proces usvajanja i zadržavanja novih oblika znanja, sjećanje pojedinca ili grupe). Metajezik monografije usustavljen je prema mnemotehničkim načelima. Pšihistal odabire ona mjesta u znanosti o književnosti, slavonskoj/šokačkoj književnosti te književnopovijesne odrednice koje smatra važnima za zadržavanje šokaštva u svijesti kolektiva radi boljeg razumijevanja fenomena slavonske književnosti.

Rekapitulaciju Pšihistal aktivira evocirajući prošla znanja o fenomenu slavanskog baroka, koji suprotstavlja konkretnoj slavonskoj književnopovijesnoj zbilji. Alternativnom oznakom regionalnog značenja obuhvaća pojmovni opseg te determinirani karakter konkretne realnosti u kojoj taj fenomen nastaje. Podsjeća na specifičnost slavanskog baroka koji nema odnos spram renesanse jer ju ne poznaje. Prikazane su znanstveno prihvaćene spoznaje o alegoriji kao temeljnoj stilskoj nadfiguri, religiozno-mističnom doživljaju

te pragmatičko-vjerskoj funkciji molitvenih tekstova. Kanižličeva religiozna poema *Sveta Rožalija* središte je analize i jasan dokaz, zaključuje Pšihistal, da svijest o baroknoj strukturi u slavonskoj književnosti postoji uz utjecaj dubrovačkih i dalmatinskih autora, ali i da u kratkom vremenskom odsječku zatječemo raznorodna poetičko-stilska usmjerenja koja se prelamaju u opusu jednoga autora (45). Suvremeni su se slavonski „mnemonisti“ (Matić, Peić, Švagelj) prema legitimnom načelu izbora, u monografiji našli kao poveznica metodologijskim i teorijskim uporabljenim odrednicama, opsegu i dispoziciji književne građe, potrazi za artističkom i stilskom vrijednošću u početcima proučavanja slavonske književnosti. Pšihistal ih navodi u poglavlju prisjećanja, ponavljanja i rezimiranja s razlogom – na njihove se teze poziva u daljnjim istraživanjima, legitimira ih kroz implikaciju na istraženo, citirano, iščitano, prizvano i memorirano.

Interpretacija je otvorena pomalo provokativnim pozitivistički obojenim pitanjima kako čitati *Satira* danas i kako se *Satir* čitao u vrijeme nastanka. Tranzicijskim konstruktom Pšihistal u vezu dovodi sinkronijsko i dijakronijsko, rekonstruira sliku izvantekstualnoga i unutartekstualnoga komunikacijskog sustava teksta i proučava *Satira* kao intertekst u odnosu na *Jeku planine* (!). Uspoređujući *Vinkovački rukopis* te *dresdenskog* i *osječkog Satira*, Pšihistal analizira formalno-strukturne i izričajne razlike, napose razlike u komunikacijskom sustavu teksta, odnosno razloge i recepcijske učinke varijabilnog omjera pragmatičkoga i književno-fikcionalnog sloja *Satira*. Pragmatičke okolnosti i utjecaje sa *Satir*om dijele i prigodnice pisane u čast biskupa Josipa Jurja Strossmayera, preko kojih (tumačeći njihov genološki i figurativni ustroj retoričke obrasce i topiku te stilske značajke) Pšihistal revalorizira prigodničarski diskurs te ga aktualizira u suvremenom kontekstu obnovljenoga zanimanja za retoriku i komunikativnost pjesničkoga diskursa (152, 177). Nadalje, kritizira se nesklad između pohvala Velikanovićevu humorističnome epu *Otmica* u aktualnoj književnoj kritici i njegova izostavljanja i/ili zapostavljanja u književnopovijesnim pregledima. Studija o Velikanovićevoj *Otmici* podijeljena je na dva dijela – u prvome se, uz opsežne reference, analizira dosadašnja recepcija, a u drugome se, uz povezivanje s motivima iz junačke narodne epike, iscrpno elaboriraju svi strukturni aspekti komično-parodijskoga ustroja *Otmice*, s naglaskom na eksplicitnim oblicima intertekstualnosti, i to na iluminativnoj citatnosti. Tim se postupcima pridržava strukture iz *Rekapitulacije*, mnemotehničkom strategijom rekonstruira stara znanja i znanstvenim implikacijama daje zaslužno značenje. Jednako temeljitom analizom, Pšihistal razotkriva značenje intertekstualne veze između Preradovićeve pjesme *Mujezin* i Inhofove pjesme *Muderis*, zaključujući kako Inhofov *Muderis* ne parodira

Preradovićev tekst, nego model svijeta što je u njemu opredmećen, dakle estetske su konotacije te citatne relacije posve sekundarne.

Imaginacija otvorenošću propituje marginalne bilješke, paratekstualne dionice u *Satiru*, kreacionizam i slobodu Slavonije, deskriptivne ekskurse koji *nanose/unose* boju mnemotehničkim česticama monografije. Identitetska iskaznica slavonskoga prostora i mentaliteta *Slavonska je šuma* Josipa Kozarca (236), ponajviše kao primjer nerazlučivosti prostornih i konceptualnih kategorija čijim prostorom vladaju mehanizmi prirodnih zakona. Nešto tamnije boje Slavonije Pšihistal donosi istraživanjem fatalnoga Šokca, bečara – Đuke Begovića. Introspekcijskom spoznajnom metodom naslovnog junaka proučava kroz nedostatak retorike zavođenja, oslobođeni nagon smrti i poznatu šokačku sintagmu – *živi po volji, pa dokle ide* (!). *Acedia* (bolest volje) je u Đuke Begovića zasigurno ono što bi Satir osudio i tako kao antijunak postaje figura pamćenja pred kojom u *imaginativnoj šetnji* monografijom treba zastati i stvoriti mentalnu sliku o drugom licu Slavonije koja obiluje, čini se, svim bojama. Sučeljene Đukinoj strasti i nedostatku retorike zavođenja nalaze se utvrđena fenomenologija šokačke voljbe i ljubavi. Ljubavna je, tvrdi i razrađuje Pšihistal, kazuistika pohranjena u lirskim dvostisima diljem Šokadije, prema zadanom kazivačkom kodu kojim se određuje specifično pravilo šokačke ljubavne igre. Žanrovska, stilska i semantička razina pjesama dokazana je i u *Mom veličanstvenom vremenu* Vinkovčanina Slavka Kopača, u četirima pjesmama (litanijama) *Ženama/ženskosti*. Pšihistal se kroz analizu Kopačevih litanija referira na dvije međusobno povezane krajnosti – suptilnu duhovnost i grotesknu trivijalnost u čitanju arhetipskih kompleksa ženstva.

Memorija je poglavlje koje se koristi već memoriranim kako bi uspostavilo novu memoriju. Čini to kroz dva rada – o privatnim, književnim, kulturnim i društveno-povijesnim identitetima oca i sina Relkovića – Matiji Antunu i Josipu Stipanu te o šokaštvu kao identitetnoj oznaci slavonsko-srijemske književnosti. U prvom se radu postavljaju pitanja o opravdanosti književne determinacije spisateljskoga rada dvojice Relkovića, koju raščlambenu metodologiju primijeniti na ta njihova dva temeljna teksta te u kakvu se oni poetičku i kulturološku matricu upisuju. Osim nedvojbeno važnoga *Satira*, i *Kućnik* u namjeni preferira pragmatičnost pred estetičnošću, što znači da ono lijepo ne mora nužno biti i korisno. Pšihistal tvrdi kako je u tom slučaju pisanje obaju Relkovića shvaćeno kao dužnost prema bližnjemu. *Satir* je oblikovan kao autorsko djelo, dok je *Kućnik* osmišljen i izveden/napisan kao priručnik kućegazdi pod utjecajem Knauerova kalendara. U drugome radu ovoga poglavlja Pšihistal problemski sučeljava pojmove *šokaštvo* i *šokačka književnost*. Određuje kulturna i identitetna obilježja šokaštva upisana

ili učitana u slavonsko-srijemsku književnost kao subordinirani pojam. Odredivši kriterij pripadnosti autora kojoj književnosti, autorica konstruira i mjesta za upisivanje svojevrsnoga kanona, vremenskih odrednica te samoga pamćenja u kulturi kao žarišta ostvarenja i potvrđivanja identiteta. Šokaštvo na taj način kao pojam dobiva konotativno-tropološku snagu (360). Opisom samih odrednica šokačke kulture, stvaraju se preduvjeti za objašnjenje identitetskih modela šokaštva, pa i konačnog objašnjenja, određenja i usustavljenja termina šokačke književnosti.

Knjiga znanstvenih studija Ružice Pšihistal, poput svojevrsnoga alter-ega Relkovićeve *Satira*, kultivira znanstvenu recepciju, upozorava na kontakte između stilskih razdoblja u slavonskoj književnosti, uvjerljivo argumentirano polemizira s postojećim čitanjima i valorizacijama kanonskih i zaboravljenih slavonskih autora, revalorizira marginalizirane književnoumjetničke diskurse, interpretacijski uvodi književnu i znanstvenu tradiciju u suvremenu književnu znanost, kontekstualizira slavonsku književnost i znanost u nacionalni književni i znanstveni korpus te identificira kulturni kontekst razvoja slavonskoga, odnosno šokačkoga pisma. Sve to razlog je zbog kojega će knjiga Ružice Pšihistal biti neizostavnom studijskom referencom, ali i neizbježnim štivom svima koji istražuju prostor slavonske književnosti.

Ana-Marija POSAVEC